

pations in correptione, firmus et stabilis in dilectione : tunc illa spiritalis sentitur dulcedo ; quam bonum scilicet, et quam jucundum, habitare fratres in unum (*Psal. cxxxii*). Quam utile tunc dolere pro invicem, laborare pro invicem, cum unusquisque pro altero semetipsum negligere dulce habet, alterius voluntatem suam præferre, illius necessitati magis quam sui ipsius occurrere, adversis semet opponere et exponere. Interea quam dulces habent conferre invicem, sua studia mutuo patefacere, simul examinare omnia, et de omnibus in unam convenire sententiam ! Accedit et pro invicem oratio, quæ in amici memoria tanto efficacius, quanto affectuosius ad Deum emittitur, profluentibus lacrymis, quas vel timor excutit, vel affectus elicit, vel dolor educit. Ita pro amico orans Christum, et pro amico volens exaudiri a Christo, ipsum diligenter et desideranter intendit : cum subito et

A insensibiliter aliquando affectus transiens in affectum, et quasi e vicino ipsius Christi tangens dulcedinem, incipit gustare quam dulcis æst, et sentire quam suavis est. Ita a sancto illo amore, quo amplectitur amicum, ad illum conscendens, quo amplectitur Christum, spiritualem amicitiae fructum pleno lætus ore carpet, plenitudinem omnium exspectans in futurum : quando timore sublato quo nunc pro invicem metuimus et solliciti sumus, omni adversitate depulsa, quam oportet nunc ut pro invicem sustineamus, mortis insuper aculeo cum ipsa morte destructo, cujus nos punitionibus plerumque fatigati, necesse est, ut pro invicem doleamus, securitate concepta in summi illius boni æternitate gaudebimus ; cum hæc amicitia, ad quam his paucos admittimus, transfundetur in omnes, et ab omnibus refundetur in Deum, cum Deus fuerit omnia in omnibus (*I Cor. xv*).

BEATI AELREDI

ABBATIS RIEVALLIS

TRACTATUS DE JESU PUERO DUODENNI.

(Exstat inter Opera S. Bernardi editionis Mabillonianæ. Vide *Patrologiæ* tom. CLXXXIV, col. 849.)

BEATI AELREDI

ABBATIS RIEVALLIS

REGULA SIVE INSTITUTIO INCLUSARUM.

(Exstat in Appendice ad tomum I Operum S. Augustini, cum titulo : *De vita eremitica ad sororem liber*. Vide *Patrologiæ* tom. XXXII, col. 1451.)

BEATI AELREDI

RIEVALLIS ABBATIS

OPERUM PARS SECUNDA. — HISTORICA

DE BELLO STANDARDII

TEMPORE STEPHANI REGIS.

(*TWISDEN* et *SELDEN Rerum Anglic. Script. X*, Londini, 1653, fol., tom. I, p. 337.)

Incipit descriptio viri venerabilis Ethelredi abbatis Rievallensis, de bello inter regem Scotiæ et barones Angliæ apud Standardum, juxta Alvertonam.

Anno Dominicæ Incarnationis 1138 rege Stephano C numerabilem coegit exercitum, non solum eos qui circa partes australes occupato, rex Scottorum in- ejus subjacebant imperio, sed et de insularibus et

felix Nabal Carmelus, David servitutum et fugam A improperans, a Domino percuti meruit, et occidi (I Reg. xxv). Quod si forte contigerit, in aliquo nos legem amicitiae præterire, vitemus superbiam et amici gratiam humilitatis beneficio repetamus. Rex David amicitiam, quam Naas regi filiorum Ammon exhibuerat (II Reg. x), cum filio ejus Hannon misericorditer obtulisset, ille superbus et ingratus amico, contumeliam adjecit contemptui; ob quam causam tam ipsum, quam populum ejus et urbes, gladius simul et ignis absumpsit. Super omnia autem; amicorum revelare secreta sacrilegium arbitremur, quo, fides amittitur, et animæ captivata desperatio importatur. Hinc est quod impiissimus Achitophel (II Reg. xvii), paricidæ consentiens, cum ei patris consilium prodidisset, cernens suum, quod contra illud dederat non mancipatum effectui, dignum proditore finem, laqueo suspensus promeruit. Postremo detrahere amico venenum amicitiae reputemus, quod Mariæ frontem lepra perfudit (Num. xii), et ejectam extra castra sex diebus, populi communione privavit. Nec solum nimium iracundi, sed etiam instabiles, et suspiciosi in hac electione cavendi sunt. Cum enim amicitiae magnus fructus sit securitas, qua te credis et committis amico: quomodo in ejus amore aliqua potest esse securitas, qui omni circumfertur vento, omni acquiescit consilio? Cujus affectus molli luto comparatus, diversas et contrarias tota die, pro arbitrio imprimendis, suscipit et format imagines. Quid præterea magis competit amicitiae, quam pax quædam ad invicem et tranquillitas cordis, cujus semper expers est suspiciosus? Nunquam enim requiescit. Suspiciosum quippe semper curiositas comitatur, quæ continuos ei stimulos acuens, inquietudinis et perturbationis ei materias subministrat. Si enim viderit amicum secretius loquentem cum aliquo conditionem putabit. Si se benevolam alteri præbuerit, vel jucundum, ille se minus diligere proclamabit. Si eum corripuerit, odium interpretabitur. Si laudandum crediderit, irrisum se calumniabitur. Sed nec verborum arbitror eligendum, quia vir linguosus non justificabitur. Vides, inquit sapiens, hominem promptulum ad loquendum, magis illo spem habet stultus (Prov. xxix). Is igitur tibi eligendus est in amicum, quem non iracundiæ furor inquietet, non instabilitas dividat, non conerat suspicio, non verbositas a debita gravitate dissolvat. Præcipue utile est, ut eum eligas, qui tuis conveniat moribus, tuæ consonet qualitati. Inter dispares quippe mores, ut beatus ait Ambrosius, amicitia esse non potest: et ideo convenire debet sibi utriusque gratia. GALTERUS. Ubi ergo talis invenietur, qui nec iracundus sit, nec instabilis, nec suspiciosus? Nam verbosus quisquis est, latere non potest.

AELREDUS. Licet non facile queat reperiri, qui non his passionibus moveatur; multi certe sunt, qui his omnibus superiores inveniuntur: qui iracundiam patientia compriment, levitatem servata

gravitate cohibeant, suspiciones dilectionis contemplatione propellant. Quos maxime in amicitiam quasi exercitiores assumendos dixerim, qui vitia virtute vincentes, tanto securius possidentur, quanto fortius, etiam tentantibus vitiis resistere consueverunt. GRATIANUS. Ne quæso, irascaris, si loquar. Ille tuus, de quo paulo ante fecimus mentionem, quem a te receptum in amicitiam non dubitamus: utrum tibi iracundus videatur, scire desidero.

AELREDUS. Est quidem; at in amicitia minime. GRATIANUS. Quid est, rogo te, in amicitia non esse iracundum.

AELREDUS. Inter nos contractam amicitiam non dubitatis. GRATIANUS. Prorsus.

AELREDUS. Quando inter nos iras, rixas, dissensiones, æmulationes vel contentiones ortas audistis? GRATIANUS. Nunquam; sed hoc non illius, sed tuæ patientiæ imputamus

AELREDUS. Fallimini. Nullo modo enim iram, quam non refrenat affectus, cujusquam patientia refrenabit, cum patientia magis iracundum excitet in furorem, in hoc aliquid sibi vel modicum solatium præstari cupiens, si in jurgis se illi aliquis parem exhibeat. Ille sane de quo nunc nobis sermo est, ita mihi amicitiae jura conservat, ut commotum aliquando, etiam jam prorumpentem in verba solo nutu cohibeam, et ea quæ displicent nunquam produca: in publicum; sed ad evaporandum suæ mentis conceptum, semper exspectet secretum. Quod si non ei amicitia, sed natura præscriberet, nec ita virtuosum, nec ita laude dignum judicarem. Si vero, ut assolet, ab ejus aliquando meus sensus dissentiat; ita alterutro nobis deferimus, ut aliquando ille meam suæ, plerumque ego suam meæ præferam voluntatem. GALTERUS. Satis datum est Gratiano. Sed mihi velim enucleas, si forte quis incautius in eorum incidit amicitias, quos cavendos paulo ante dixisti, vel si qui eorum quos eligendos dixisti, aut in ea ipsa vitia, aut in alia forte deteriora corruerint, qualis eis servanda sit fides, qualis exhibenda gratia.

AELREDUS. Hæc, si fieri potest, in ipsa electione, vel etiam probatione cavenda sunt; ne videlicet nimis cito diligamus, maxime indignos. Digni autem sunt amicitia, quibus in ipsis causa est, cur diligantur. Attamen in his, qui probati dignique putantur, erumpunt sæpe vitia, tum in ipsos amicos, tum in alienos, quorum tamen ad amicos redundat infamia. Talibus amicis omnis diligentia adhibenda est, ut sanentur. Quod si impossibile fuerit, non amicitiam rumpendam, vel dissolvendam arbitror, sed ut quidam eleganter ait, potius paulatim dissuendam; nisi forte quædam intolerabilis injuria exarserit, ut neque rectum, neque honestum sit, ut non statim alienatio vel disjunctio fiat. Si enim aliquid molitur amicus, aut in patrem, aut in patriam, quod subita et festinata egeat correctione; non amicitia lædatur, si perduellis et inimicus prodatur. Sunt alia vitia, pro quibus amicitiam non rumpendam, ut diximus, sed paulatim dissolvendam judicamus; ita tamen

ut non usque ad inimicitias, ex quibus jurgia, maledicta, contumeliæque gignuntur, erumpant. Turpe enim nimis est, cum eo hujusmodi gerere bellum, cum quo familiariter vixeris. Nam etsi his omnibus ab eo, quem in amicitiam receperas, impetaris, quibusdam quippe moris est, ut cum ipsi sic vixerint, ut jam non mereantur amari, si forte eis aliquid evenerit adversi, culpam retorquente in amicum; læsam dicant amicitiam, et omne consilium, quod amicus dederit, suspectum habeant: et proditi, cum eorum in palam culpa processerit, non habentes ultra quid faciant, in amicum odia et maledicta congeminent, detraheites in angulis, in tenebris susurrantes, se mendaciter exaltantes, et alios similiter accusantes. Si igitur his omnibus, post dimissam amicitiam, impetaris, quandiu tolerabilia fuerint, ferenda sunt: et hic honos veteri amicitia tribuendus, ut in culpa sit, qui faciat, non is qui patitur injuriam. Amicitia quippe æterna est, unde: *Omni tempore diligit qui amicus est (Prov. xvii)*. Si te læserit ille, quem diligis, tu tamen dilige. Si talis fuerit, ut illi amicitia subtrahatur, nunquam tamen subtrahatur dilectio. Consule quantum potes salutem ejus, prospice famæ, nec unquam amicitia ejus prodas secreta, quamvis tua ipse prodiderit. GALTERUS. Quæ sunt, rogo, illa vitia, pro quibus amicitiam paulatim dicis esse solvendam?

ALREDUS. Quinque illa, quæ paulo ante descripsimus; maxime autem revelatio secretorum, et occulti morsus detractionum. Illis sextum addimus. Si eos, qui tibi æque diligendi sunt, læserit, eisque, quorum tua interest providere salutem, ruinæ et scandali materiam, etiam correptus præbere non desierit, maxime ubi vitiorum te tangit infamia. Non enim amor præponderare debet religioni, non fidei, non charitati civium, non plebis salutem. Rex Assuerus superbissimum Aman, quem præ cæteris amicis habuerat, suspendit in cruce (*Ezech. vii*), amicitia, quam ille fraudulentis consiliis læserat, salutem multitudinis et charitatem præponens uxoris. Jabel uxor Aber Cinei, licet pax fuerit inter Sisaram et domum Aber, plebis tamen salutem huic amicitia præferens, ipsum Sisaram clavo sopivit et malleo (*Judic. iv*). Sanctus propheta David, cum de jure amicitia cognationi Jonathæ debuerat pepercisse (*II Reg. xxi*), audiens tamen a Domino, propter Saul et domum ejus sanguinum, quia occiderat Gabaonitas, populum fame tribus annis jugiter laborasse, septem viros de cognatione ejus, Gabaonitis dedit puniendos. Hoc autem nolo vos ignorare, inter perfectos, quos sapienter electos et caute probatos, vera et spiritualis amicitia copulavit, non posse intervenire dissidium. Cum enim amicitia de duobus unum fecerit, sicut id quod unum est, non potest dividi, sic et amicitia a se non poterit separari. Patet igitur, hanc amicitiam, quæ patitur sectionem, ex ea parte qua læditur, nunquam fuisse veram. In hoc tamen amicitia probabilior, et magis virtus probatur, quod nec in eo qui læditur, desinit

esse quod fuit; diligens eum, a quo non diligitur; honorans eum, a quo spernitur, benedicens eum, a quo maledicitur; benefaciens ei, qui sibi quod perniciosum est, machinatur. GALTERUS. Quomodo ergo amicitia solvitur, si excluso talia sunt exhibenda ab eo, a quo solvitur?

ALREDUS. Ad amicitiam quatuor pertinere specialiter videntur: scilicet dilectio et affectio, securitas et jucunditas. Ad dilectionem spectat, cum benevolentia beneficiorum exhibitio. Ad affectionem, interior quædam procedens delectatio. Ad securitatem, sine timore et suspitione omnium consiliorum et secretorum revelatio. Ad jucunditatem, de omnibus quæ contingunt, sive læta sint, sive tristia; de omnibus quæ cogitantur, sive nociva sint, sive utilia; de omnibus quæ docentur vel discuntur, quædam dulcis et amica collatio. Videsne, in quibus ab his qui merentur, solvenda est amicitia? Subtrahitur certe illa interior delectatio, quam ex amici pectore jugiter hauriebat; perit securitas, qua sua illi arcana revelabat; seponitur jucunditas, quam amica confabulatio pariebat. Familiaritas proinde illa, in qua talia continentur, ei neganda est, non subtrahenda dilectio: et hoc cum quadam moderatione et reverentia, ut si non nimis fuerit horror, semper antiquæ amicitia quædam videantur remansisse vestigia. GRATIANUS. Mihi certe placent ista, quæ dicis.

ALREDUS. Jam, de electione si sufficiunt ista quæ diximus, insinuat. GALTERUS. Vellem, ut eorum, quæ dicta sunt, summa sub brevi nobis epilogo traderetur.

ALREDUS. Geram vobis morem. Amorem amicitia diximus esse principium, nec qualemcumque, sed qui de ratione simul et affectu procedit. Qui quidem et castus est ex ratione, et ex affectu dulcis. Deinde amicitia ponendum diximus fundamentum, Dei scilicet dilectionem, ad quam omnia, quæ suggeruntur, referenda sunt, et utrum ei convenient, vel ab ea dissideant, explorandum. Quatuor subinde gradus in amicitia, quibus ad ejus summam pervenitur, custodiendos putavimus, cum amicus primum sit eligendus, deinde probandus, tunc demum admittendus, et sic postea ut decet, tractandus. Et de electione tractantes, iracundos, instabiles, suspiciosos atque verbosos exclusimus: non omnes tamen, sed eos duntaxat, qui has passiones nec ordinare, nec moderari possunt aut nolunt. Nam multi his perturbationibus sic tanguntur, ut non solum eorum in nullo lædatur perfectio, sed etiam virtus eorum moderatione laudabiliter augeatur. Nam qui velut infrenes, his passionibus ac si semper feruntur in præceps, in ea vitia inevitabiliter dilabuntur et corruunt, quibus amicitia, teste Scriptura, et læditur et dissolvitur; convicia scilicet, et improprium, et secretorum revelatio, superbia, et plaga dolosa. Si tamen hæc omnia patiaris ab illo, quem semel in amicitiam suscepisti, non statim eam rumpendam dicimus, sed paulatim solvendam, talisque

servetur antiquæ amicitiae reverentia, ut licet ipsum a secretis tuis amoveas, nunquam tamen ei dilectionem subtrahas, auxilium tollas, neques consilium. Quod si etiam ad blasphemias et maledicta ejus prorumpat insania, tu tamen defer foederi, defer charitati, ut in culpa sit qui intulit, non ille qui pertulit injuriam. Porro si patri, si patriæ, si civibus, si subditis, si amicis inventus fuerit perniciosus, statim familiaritatis rumpendum est vinculum, nec unius amor perditioni multitudinis præferatur. Hæc ne proveniant, in ipsa electione cavendum, ut videlicet is eligatur, quem non ad ista furor impellat, aut levitas trahat, aut verboritas præcipitet, aut abducat suspicio: maxime, qui non nimium a tuis dissentiat moribus, nec a qualitate discordet. Quia vero de vera amicitia loquimur, quæ non potest esse nisi inter bonos, de illis, de quibus, quod non sint eligendi, nulla potest esse cunctatio, ut turpes, avari, ambitiosi, criminosi, nullam facimus mentionem. Si vobis de electione satis datum est, ad probationem deinceps transeamus. GALTERUS. Opportunum hoc; nam mihi semper ad ostium oculus est, ne forte quis irrumpat, qui vel nostris deliciis spem ponat, vel quid amaritudinis misceat, vel aliquid superducat inane. GRATIANUS. Cellerarius adest, cui si concedatur ingressus, non erit tibi facultas ulterius procedendi. Sed ecce ego observo januam, tu Pater, perge quo cœperas.

AELREDUS. Quatuor probanda sunt in amico: fides, intentio, discretio, patientia. Fides, ut ei te secure committas. Intentio, ut nihil ex amicitia, nisi Deum et naturale ejus bonum expectes. Discretio, ut quid præstandum amico, quid ab eo petendum, in quibus contristandum pro eo, in quibus amico congratulandum, pro quibus eum corripiendum, modum, tempus et locum non ignores. Patientia vero, ne correptus doleat, ne corripientem contemnat vel odiat, ut eum pro amico quælibet adversa sustinere non pigeat. Nihil in amicitia fide præstantius, quæ ipsius nutrix videtur et custos. Ipsa se in omnibus adversis et prosperis, lætis et tristibus, jucundis et amaris, præbet æqualem: eodem intuens oculo humilem et sublimem, pauperem et divitem, fortem et debilem, sanum et ægrotum. Fidelis proprie amicus nihil in amico, quod extra ejus animum, intuetur: virtutem in propria sede complectens, cætera omnia quasi extra eum posita, nihil multum probat si adsint, nec cum absint requirens. Ipsa tamen fides in prosperis latet, sed eminet in adversis. In necessitate probatur amicus. Amici divitis multi; sed utrum veri amici sint, interveniens adversitas probat. Salomon: *Omni tempore diligit qui amicus est, et frater in angustiis comprobatur* (Prov. xvii). Et arguens infidelem dicit: *Dens putridus, et pes lassus, qui sperat super infideli in die angustiae* (Prov. xxv). GRATIANUS. Si prospera nostra nulla unquam adversitas interpolet, quomodo amici probabitur fides?

AELREDUS. Multa sunt alia, quibus fides probatur

A amici, quamvis in sinistris maxime. Nam, ut superius diximus, nihil est quod amicitiam magis lædit, quam consiliorum proditio. Evangelica vero sententia est: *Qui in modico fidelis est, et in multo fidelis erit* (Luc. xvi). Amicis itaque, quibus adhuc probationem necessariam, non omnia, nec profunda nostra sunt committenda secreta, sed primo extèriora vel modica, de quibus non magnopere curandum est, an celentur an nudentur; cum tanta tamen cautione, ac si plurimum obessent proditæ, prodessent autem celata. In quibus si fidelis fuerit inventus, in majoribus experiendum non dubites. Quod si forte sinistrum aliquid de te fama vulgaverit, si quisquam malitia famam tuam fuerit persecutus, et ille nullius ad credendum adducatur suggestionem, nulla moveatur suspicione, nulla dubitatione turbetur; de ejus fide ulterius nulla tibi debet esse cunctatio, sed quasi de certa et stabili, non parva exsultatio. GRATIANUS. Recordor nuntui illius amici transmarini, de quo nobis fecisti sæpe mentionem, quem ob hoc verissimum tibi ac fidelissimum probasti amicum, quod falsa de te referentibus, non solum non adhibuerit fidem, sed nec ulla sit hæsitatio pulsatus: quod nec de tuo amicissimo, antiquo scilicet Claræ-Vallis sacrista, præsumendum putasti. Sed quoniam de probatione fidei satis actum est, ad cætera enucleanda procede.

AELREDUS. Diximus etiam intentionem esse probandam. Per necessarium hoc: sunt enim plerique, qui in rebus humanis nihil norunt bonum, nisi quod temporaliter fructuosum sit. Hi amicos sicut boves suos diligunt, ex quibus aliquid boni sperant capturos: qui profecto germana et spiritali carent amicitia, propter Deum et se appetenda, nec in se ipsis naturale contuentur exemplar: ubi facile depreheuditur vis ejus qualis sit, et quanta sit. Ipse Dominus ac Salvator noster veræ nobis amicitiae formam præscripsit: *Diliges, inquires, proximum tuum sicut te ipsum* (Matth. xxii). En speculum. Diligis te ipsum. Ita plane, si Deum diligis; si nempe talis es, qualem in amicitiam eligendum descripsimus. Aliquam, rogo, a te ipso, hujus tuæ dilectionis mercedem judicas exigendam? Minime profecto, sed quod per se sibi quisque charus est. Nisi igitur et tu hunc ipsum in alium transferas affectum, charus ille tibi, æque ut tu, esse non poterit. Tunc, enim erit ipse, quem diligis, alter tu, si tuam in ipsum transfuderis charitatem. Non enim, ut ait sanctus Ambrosius, vectigalis est amicitia, sed plena decoris, plena gratiæ. Virtus est, non quæstus, quia pecunia non potitur, sed gratia; nec licitatione pretiorum, sed concertatione benevolentiae. Ejus igitur, quem elegisti, subtiliter est probanda intentio, ne secundum spem commodi cujuslibet tibi velit in amicitia copulari, mercenariam eam æstimans non gratuitam. Certiores autem plerumque sunt amicitiae inopum quam divitum, cum spem lucri sic tollat paupertas, ut amicitiae non minuatur, sed potius augeat charitatem. Divitibus itaque assentatorie gra-

tificatur; erga pauperem nemo simulator est. Verum est quidquid defertur pauperi, cujus amicitia invidia vacat. Hæc diximus, ut in amicis mores probemus, non æstimemus censum. Sic ergo probatur intentio. Si eum videris tuorum magis cupidum, quam tui; aucupari semper aliquid, quod tua sibi conferri possit industria, honorem, gloriam, divitias, libertatem; in quibus omnibus si dignior illo præferatur, vel certe in tua non sit potestate quod appetitur, qua tibi intentione adhæserit, facile pervidebis. Jam nunc de discretione videamus. Qui iam perverse satis, ne dicam impudenter, talem amicum habere volunt, quales ipsi esse non possunt. Ili sunt, qui leves quoque amicorum transgressiones impatienter ferunt, austere corripiunt, et carentes discretione magna negligunt, contra minima quæque se erigunt, confundunt omnia, non locum servant, ubi; non tempus, quando; non personas, quibus quælibet vel publicare conveniat, vel eclare. Quocirca illius, quem eligis, est probanda discretio; ne si improvidum quemquam vel imprudentem tibi in amicitia sociaveris, lites quotidianas et jurgia tibi ipse perquiras. Sane hanc in amicitia necessariam esse virtutem satis facile est pervidere, qua si quis caruerit, instar navis absque gubernaculo, pro impetu spiritus, instabili et irrationabili semper motu feretur. Sic et multæ causæ deesse non poterunt, quibus illius, quem cupis esse amicum, probetur patientia: cum necesse sit arguere eum quem diligis: quod aliquando quasi ex industria durius fieri oportet, ut sic ejus vel probetur, vel exerceatur tolerantia. Id sane attendendum est, ut licet talia reperiantur in eo quem probas, quæ offendant animum, vel alicujus secreti incauta revelatione, vel alicujus temporalis commodi cupiditate, vel minus discreta correptione, vel aliqua debite lenitatis transgressione, non statim a proposita dilectione vel electione resiliat, quoad correctionis ejus spes ulla relucet. Nec quemquam in amicis eligendis, vel probandis tædeat esse sollicitum; cum hujus laboris fructus vitæ sit medicamentum, et immortalitatis solidissimum fundamentum. Cum enim plurimi in thesauris multiplicandis, in bobus et asinis, in ovibus et capris nutriendis, eligendis, comparandis, satis periti sint, indiciaque certa in his omnibus cognoscendis non desint, dementia res est, eandem in amicis acquirendis, vel probandis non dare operam, et quasdam addiscere notas, quibus hi, quos eligimus in amicos, ad amicitiam probentur idonei. Cavendus sane est quidam impetus amoris, qui præcurrit judicium, et probandi adimit potestatem. Est proinde viri prudentis sustinere, hunc refrenare impetum, ponere modum benevolentia, paulatim procedere in affectum, donec jam probato se totum dedat, et committat amico. GALTERUS. Fateor, adhuc me movet illorum sententia, qui sine hujusmodi amicis vivere tutius arbitrantur.

ALREDUS. Mirum hoc, cum sine amicis nulla prorsus vita jucunda sit. GALTERUS. Cur rogo te?

ALREDUS. Ponamus totum genus humanum exemptum mundo, te solum superstitem reliquisse. Et ecce coram te omnes mundi deliciae et divitiæ, aurum, argentum, lapides pretiosi, urbes murate, castra turrita, ampla ædificia, sculpturæ, picturæ. Sed et reformatum te in antiquum cogita statum, omnia habere subjecta, *oves et boves universas, insuper et pecora campi, volucres cæli et pisces maris, qui perambulant scimitas maris* (Psal. viii). Dic rogo nunc, utrum sine socio omnia tibi hæc possent esse jucunda? GALTERUS. Minime.

ALREDUS. Quod si unum haberes cujus nescires linguam, ignores mores, cujus te lateret et amor et animus? GALTERUS. Si non aliquibus signis efficere possem, ut esset amicus, mallem nullum, quam talem habere.

ALREDUS. Si autem unus adesset, quem æque ut te ipsum diligeres, a quo te similiter diligi non dubitares, nonne omnia, quæ prius videbantur amara, dulcia redderentur et sapida? GALTERUS. Prorsus ita est.

ALREDUS. Nonne quanto plures haberes de talibus, tanto felicior te judicares? GALTERUS. Verissime.

ALREDUS. Hæc est illa mira et magna felicitas, quam exspectamus, Deo ipso operante et diffundente inter se et creaturam suam, quam sustulerit, inter ipsos gradus et ordines, quos distinxerit, inter singulos quosque, quos elegerit, tantam amicitiam et charitatem, ut sic quisque diligat alium sicut se ipsum; ac per hoc sicut unusquisque de propria, sic et de alterius felicitate lætetur: et ita singulorum beatitudo omnium sit, et omnium beatitudinum universitas singulorum. Ibi nulla cogitationum occultatio, nulla affectionum dissimulatio. Hæc est vera et æterna amicitia, quæ hic inchoatur, ibi perficitur; quæ hic paucorum est, ubi pauci boni; ibi omnium, ubi omnes boni. Hic necessaria probatio, ubi est sapientium et stultorum permistio; ibi probatione non egent, quos beatificat anglica illa et quodammodo divina perfectio. Ad hanc proinde similitudinem comparemus amicos, quos non secus ac nos ipsos diligamus; quorum nobis nuda sint omnia, quibus omnia nostra pandamus secreta; qui firmi sint, et stabiles, et constantes in omnibus. Putasne quemquam mortalium esse, qui non velit amari? GALTERUS. Non æstimo.

ALREDUS. Si quem videres inter multos vivere, et omnes habere suspectos, quasi insidiatores capitibus sui timere omnes, nullum diligere, nec se diligi a quoquam putare, non eum miserimum judicares? GALTERUS. Miserimum plane.

ALREDUS. Ergo ipsum felicissimum non negabis, qui in eorum, inter quos vivit, visceribus requiescit, amans omnes et amatus ab omnibus, quem ab hac suavissima tranquillitate nec suspicio dividat nec timor excutiat. GALTERUS. Optime ac verissime.

ALREDUS. Quid si forte de omnibus difficile inventu sit in presenti, cum id nobis in futurum ser-

vetur, quanto plures nobis abundant hujusmodi, tanto nobis feliciores æstimabimus? Nudiustertius cum claustra monasterii circumirem, consedente fratrum amantissima corona, et quasi inter paradisiacas amœnitates singularum arborum folia, flores fructusque mirarer; nullum inveniens in illa multitudine, quem non diligere et a quo me diligere non confiderem, tanto gaudio perfusus sum, ut omnes mundi hujus delicias superaret. Sentiebam quippe meum spiritum transfusum in omnibus, et in me omnium transmigrasse affectum, ut dicerem cum Propheta: *Ecce quam bonum et quam jucundum, habitare fratres in unum!* (Psal. cxxxii.) GRATIANUS. Non omnes illos, quos sic diligis et a quibus sic diligeris, te in amicitiam assumpsisse putabimus?

AELREDUS. Plerosque omni affectu complectimur, quos tamen ad amicitiam secreta non admittimus; quæ maxime in omnium secretorum, et consiliorum nostrorum revelatione consistit: unde Dominus in Evangelio: *Jam non dicam vos servos, sed amicos meos; causamque subjungens, qua amici nomine digni haberentur: Quia omnia, inquit, quæ audivi a Patre meo, nota feci vobis* (Joan. xv). Et alias: *Vos amici mei estis, si feceritis quæ præcipio vobis* (ibid.). De his verbis, ut sanctus ait Ambrosius (lib. 5, *De offic.* c. 21), dedit formam amicitiam quam sequamur, ut faciamus amici voluntatem, ut aperiamus secreta nostra amico, quæcunque in pectore habemus, et illius arcana non ignoremus. Ostendimus illi nos pectus nostrum, et ille nobis aperiat suum. Nihil enim occultat amicus. Si verus est, effundit animum suum, sicut effundebat mysteria Patris Dominus Jesus. Hæc Ambrosius. Quam multos ergo diligimus, quibus minus cautum est, sic nostrum propalare animum, et effundere viscera quorum vel ætas, vel sensus, sive discretio, ad talia sustinenda non sufficit. GALTERUS. Hæc amicitia sublimis et perfecta est, ut ad eam aspirare non audeam. Mihi et huic Gratiano illa sufficit, quam tuus Augustinus describit (lib. iv, *Meditat.* c. 8), colloqui scilicet et corridere, et vicissim benevolens qui, simul legere, simul conferre, simul nugari et simul honestari: dissentire interdum sine odio, tanquam homo sibi, atque ipsa rarissima dissensione condire consensiones plurimas: docere aliquid invicem, aut discere ab invicem, desiderare absentes cum molestia, suscipere advenientes cum lætitia. His atque hujusmodi, a corde amantium et redamantium procedentibus signis per os, per linguam, per oculos, et mille motus gratissimos, quasi fomitis conflare animos, et ex pluribus unum facere. Hoc est quod nos diligendum credimus in amicis; ita ut rea sibi nostra videatur conscientia, si non amaverimus redamantem, aut si amantem non redamaverimus.

AELREDUS. Amicitia hæc carnalium est, et maxime adolescentium, quales aliquando fuerant ipse et suus, de quo tunc loquebatur, amicus: quæ tamen, exceptis nugis et mendaciis; si nulla interces-

serit inhonestas, spe uberioris gratiæ toleranda est, quasi quædam amicitiam sanctioris principia; quibus, crescente religione et spiritualium studiorum paritate, accedente etiam maturioris ætatis gravitate et spiritualium sensuum illuminatione, purgatori affectu ad altiora, quasi e vicino conscendant: sicut heterna die ab hominis ad Dei ipsius amicitiam, ob quamdam similitudinem diximus facilius transeundum. Sed jam tempus est, ut, quemadmodum amicitia sit colenda, deinceps videamus. Firmamentum igitur stabilitatis et constantiam in amicitia fides est; nihil est enim stabile quod infidum est. Simples quippe, et communes, et consentientes, et qui iisdem rebus moveantur, esse debent amici ad invicem: quæ omnia pertinent ad fidelitatem. Non enim fidum potest esse multiplex ingenium et tortuosum; neque qui non eisdem rebus moventur, nec eisdem consentiunt, nec stabilis esse possunt amicitiam aut fidei. Præ omnibus autem cavenda est suspicio, quæ est amicitiam venenum. Non unquam de amico mala sentiamus, nec mala dicenti credamus vel consentiamus. Accedat hinc in sermone jucunditas, hilaritas in vultu, suavitas in moribus, in oculorum etiam nutu serenitas, in quibus haudquaquam mediocre in amicitia condimentum. Tristitia namque et severior facies habet quamdam honestam gravitatem, sed amicitiam quasi remissior aliquando debet esse, et liberior et dulcior, ad comitatem facilitatemque sine levitate et dissolutione proclivior. Est præterea illius amicitiam, parem esse inferiori superiorem. Sæpe enim quidem inferioris gradus vel ordinis, vel dignitatis, vel scientiam, ab excellentioribus assumuntur in amicitiam: quos oportet omnia, quæ extra naturam sunt, contemnere et æstimare quasi nihilum et inane; et in pulchritudinem amicitiam, quæ non sericis vel gemmis ornatur, non possessionibus dilatatur, non pinguescit deliciis, nec abundat divitiis, non honoribus extollitur, non dignitatibus inflatur, semper attendere; et sic ad originis recurrentes principium, æqualitatem, quam natura dedit, non autem circumpendentiam, quæ mortalibus cupiditas præstitit, subtili examinatione considerare. Itaque in amicitiam, quæ naturæ simul et gratiæ optimum donum est, sublimis descendat, humilis ascendat; dives egeat, pauper ditescat: et ita unusquisque alteri suam conditionem communicet, ut fiat æqualitas. Unde scriptum est. *Qui multum habuit, non abundavit: et qui modicum, non minoravit* (II Cor. viii). Nunquam ergo tuo te præferas amico, sed si forte in iis quæ diximus superior inveniris, tunc te magis amico submittere non cuncteris, præstare confidentiam, extollere verecundum, et tanto plus ei conferre honoris, quanto minus conferendum conditio vel paupertas præscribit. Præstantissimus juvenum Jonathas, non regium stemma, nec regni expectationem attendens, sædus inivit cum David, et servum in amicitiam aequans Domino, sic fugatum a patre, sic latitantem in ere-

mo, sic adjudicatum morti, neci destinatum, sibi prætulit; se humilians, et illum exaltans. *Tu, inquit, eris rex, et ego ero secundus post te (I Reg. xx).* O præclarissimum veræ amicitiae speculum! Mira res! Rex furebat in servum, et quasi in æmulum regni totam patriam excitabat, sacerdotes arguens proditionis, pro sola suspitione trucidat; lustrat nemora, valles exquirat, montes et rupes armata obsidet manu, omnes se regiae indignationis spondent ultores: solus Jonathas, qui solus justius poterat invidere, patri resistendum putavit, deferendum amico, præbendam in tanta adversitate consilium, et amicitiam regno præferens: *Tu eris, ait, rex, et ego ero secundus post te.* Et vide, quomodo pater adolescentis contra amicum excitabat invidiam, conviciis urgens, terrens minis, spoliandum regno, honore privandum commemorans. Cum enim in David mortis sententiam protulisset, Jonathas amico non defuit. *Quare morietur David? Quid peccavit? Quid fecit? Ipse posuit animam suam in manu sua, et percussit Philistæum, lætatus es. Quare ergo morietur? (ibi!).* Ad hanc vocem versus in insaniam rex, lancea nisus est confodere Jonatham cum pariete, addensque convicia minis: *Fili, inquit, mulieris ultro virum rapiens; scio quia diligis eum in confusionem tuam, et in confusionem ignominiosæ matris tuæ.* Deinde totum virus, quo pectus juvenis aspergeretur, evomuit, adjiciens verbum ambitionis incitamentum, fomentum invidiæ, zeli et amaritudinis incentivum. *Quandiu vixerit filius Isai, non stabilietur regnum tuum.* Quis non moveretur his verbis, non invideret? Cujus amorem, cujus gratiam, cujus amicitiam non corrumpent, non minuerent, non obliterarent? Ille amantissimus adolescens amicitiae jura conservans, fortis ad minas, patiens ad convicia, propter amicitiam regni contemptor, immemor gloriæ, sed memor gratiæ. *Tu eris, inquit, rex, et ego ero secundus post te.* Repertos quosdam dicit Tullius, qui pecuniam præferre amicitiae sordidum æstimarent; illos autem impossibile reperiri, qui honores, magistratus, imperia, potestates, opes non amicitiae anteponan; ut cum ex altera parte proposita hæc sint, ex altera jus amicitiae, non multa illa malint. Imbecillis est enim natura, ad contemnendam potentiam. « Ubi enim, ait, invenies, qui honorem amici anteponat suo? » Ecce inventus est Jonathas victor naturæ, gloriæ ac potestatis contemptor, qui honorem amici suo præferret. *Tu eris, inquit, rex, et ego ero secundus post te.* Hæc vera, perfecta, stabilis et æterna amicitia: quam invidia non corrumpit, non suspicio minuit, non dissolvit ambitio; quæ sic tentata non cessit, sic arietata non corrui; quæ tot conviciis pulsata cernitur inflexibilis, tot lacessita injuriis permansit immobilis. *Vade ergo, et tu fac similiter (Luc. x).* Verum, si tibi præferre quem diligis, durum vel etiam impossibile judicas; vel parem cum tibi facere, si vis

esse amicus, non negligas. Non enim amicitia recto colitur, a quibus æqualitas non servatur. Defer amico ut æquali, ait Ambrosius (lib. III *De offic.* cap. 21), ne te pudeat ut prævenias amicum officio. Amicitia enim nescit superbiam. Fidelis quippe amicus medicamentum est vitæ, immortalitatis gratia. Jam in beneficiis, quomodo colenda sit, attendamus, et hinc aliquid de alienis manibus extorqueamus. Hæc lex, ait quidam, in amicitia sancitur, ut ab amicis honesta petamus, et pro amicis honesta faciamus, nec exspectemus ut rogemur; cunctatio semper absit! Si perdenda est pecunia propter amicum, multo magis amici utilitatibus vel necessitatibus conferenda. Sed non omnes omnia possunt. Abundat iste pecunia, ille agris et possessionibus; alter in consiliis plus potest, alter magis excellit in honoribus. In his qualem te debeas exhibere amico, prudenter advertite. Et de pecunia satis dedit Scriptura: *Perde, inquit, pecuniam propter amicum (Eccli. xxvi).* Sed quia oculi sapientis in capite ejus, si nos simus membra et Christus caput, faciamus quod ait Propheta: *Oculi mei semper ad Dominum (Psal. xxiv),* ut ab eo accipiamus vivendi formam, de quo scriptum est: *Si quis indiget sapientia, postulet a Domino, qui dat omnibus affluenter, et non improperat (Jac. i).* Sic igitur des amico, ut non improperes, non mercedem exspectes, non frontem obducas, non vultum avertas, non deponas oculos: sed serena facie, hilari vultu, sermone jucundo intercide verba petentis: occurre benevolentia, ut non rogatus videaris præstare quod petitur. Ingenuus animus nihil magis erubescendum æstimat, quam rogare. Cum igitur tibi cum amico tuo esse debeat cor unum et anima una, injuriosum est, si non sit et pecunia una. Hæc igitur lex in hac parte inter amicos teneatur; ut sic se sibi suaque impendant, ut qui dat, servet hilaritatem; qui accipit, non perdat securitatem. Booz cum Ruth Moabitidis advertisset inopiam (*Ruth. ii*), post messorum suos legentem spicas alloquitur, consolatur, invitatur ad convivium puerorum, et verecundiæ ejus ingenue parcens, jubet messoribus etiam de industria spicas relinquere, quas illa colligeret absque pudore. Sic et nos debemus amicorum necessitates subtilius explorare, petiturum beneficiis prævenire, talem in dando modum servare, ut ille gratiam videatur præstare, qui accepit, magis quam ille, qui dedit. GALTERUS. Nobis igitur, quibus nihil accipere, nihil dare permittitur, qualis erit in hac parte spiritalis amicitiae gratia?

ALREDUS. Felicissimam vitam, ait sapiens (24), ducerent homines, si duo hæc verba de medio tollerentur, Meum et Tuum. Magnam certe præstat spiritali amicitiae firmitatem sancta paupertas, qua ideo sancta est, quia voluntaria. Cum enim peremptorium sit amicitiae cupiditas, tanto facilius ami-

ritia parva servatur, quanto animus ab illa peste purgator invenitur. Sunt tamen alia in spiritali amore beneficia, quibus et adesse sibi, et prodesse possunt amici. Primum ut solliciti sint pro invicem, erubescant alter pro altero, alter gaudeat pro altero, alterius lapsus ut suum lugeat, alterius profectum suum existimet. Quibus modis potest erigat pusillanimum, suscipiat infirmum, consoletur tristem, iratum sustineat. Sic præterea oculos reveareat amici, ut nihil quod inhonestum sit agere, nihil quod dedecet, loqui præsumat. Cum enim quidquid ipse deliquerit, ita redundet in amicum, ut non solum intra se erubescat et doleat; sed etiam is qui videt vel audit, sibi, ac si ipse peccasset, impropere; profecto licet non sibi, amico tamen credit esse parcendum. Optimus itaque comes amicitiae verecundia est, et ideo maximum ornamentum tollit amicitiae, qui ab ea tollit verecundiam. Quam sæpe conceptam ab intus iracundiae flammam, et jam in publicum erumpentem, amici mei nutus compescuit vel exstinxit! quoties verbum indecens usque ad fauces progressum, austerior illius aspectus repressit! Quam sepe incautus resolutus in risum, vel in otiosa lapsus, in ejus adventu debitam gravitatem recepi! Præterea quidquid suadendum est, ab amico facilius recipitur, et securius retinetur, cujus magna in suadendo debet esse auctoritas, cum nec fides ejus dubia, nec adulatio sit suspecta. Amicus igitur amico, quod honestum est, suadeat secure, manifeste, libere. Nec solum monendi sunt amici, sed si opus fuerit, objurgandi. Nam cum quibusdam molesta sit veritas, siquidem ex ea nascitur odium, secundum illud: *Obsequium amicos, veritas odium parit*; obsequium tamen illud multo molestius est, quod peccatis indulgens, præcipitem amicum fieri sinit. Maxime autem culpandus est amicus, et hinc præcipue objurgandus, si veritatem aspernatur, et obsequiis atque blanditiis in crimen impellitur. Non quod debeamus amicis dulciter obsequi et plerumque blandiri; sed in omnibus servanda moderatio est, ut monito acerbitate, et objurgatio contumelia careat. In obsequiis vero vel blanditiis, suavis quædam et honesta affabilitas adsit; assentatio vero vitiorum adiutrix procul amoveatur; quæ non solum amico, sed nec libero quidem digna est. Cujus autem aures veritati clausæ sunt, ut ab amico verum audire non possit, hujus salus desperanda est. Quocirca, sicut ait Ambrosius, si quid vitii in amico deprehenderis, corrippe occulte; si te non audierit, corrippe palam. Sunt enim bonæ correctiones, et plerumque meliores, quam tacita amicitia. Etsi lædi se putet amicus, tu tamen corrippe. Etsi amaritudo correptionis animum ejus vulneret, tu tamen corrippe. Tolerabiliora enim sunt amici vulnera, quam adulantium oscula. Errantem igitur amicum corrippe. Super omnia tamen cavenda est in correptione ira et amaritudo mentis: ne non tam videatur amicum velle corrigere, quam suo stomacho

A satisfacere. Vidi enim aliquos in amicis corrigendis, conceptam amaritudinem, ebullientemque furorem, nunc zeli, nunc libertatis nomine palliare: et secutos impetum, non rationem; sua tali correptione nunquam prodesse, imo et obesse plurimum. At inter amicos nulla vitii hujus excusatio est. Debet enim amicus amico compati, condescendere, vitium ejus suum putare, corripere humiliter, compatienter. Corripiat eum vultus tristior, sermo dejectior, intercipient verba lacrymæ; ut non solum videat, sed etiam sentiat correptionem ex amore, et non ex rancore procedere. Si forte primam correptionem respuerit, recipiet vel secundam. Tu interim ora, tu plora; tristem præferens vultum, pium servans affectum. Exploranda est etiam animi illius qualitas. Nam sunt, quibus blanditiæ prosunt, et his libentius acquiescunt. Sunt, qui pro nihilo eas ducunt, et facilius verbo vel verbere corriguntur. Amicus proinde ita se conformet et aptet amico, ut ejus congruit qualitati: et cui in exteriori adversitas debet adesse, his quæ sunt adversa spiritui, multo magis festinet occurrere. Igitur sicut monere et moneri proprie amicitiae est; et alterum libere facere, non aspere; alterum patienter accipere, non repugnanter: sic habendum est, in amicitia nullam pestem esse majorem, quam adulationem et assentationem: quæ sunt levium hominum, atque fallacium, ad voluntatem loquentium omnia, nihil ad veritatem. Nulla proinde sit inter amicos cunctatio, simulatio nulla, quæ maxime repugnat amicitiae. Debet quippe amico veritatem; siue qua nomen amicitiae valere non potest. *Corripiet me*, ait sanctus David, *justus in misericordia, et increpabit me: oleum autem peccatoris non impinguet caput meum* (Psal. cxl). Simulator et callidus provocat iram Dei. Inde Dominus per prophetam: *Popule meus, qui beatum te dicunt, ipsi te decipiunt, et viam gressuum tuorum dissipant* (Isa. iii). *Simulator enim ore*, ut Salomon ait, *decipit amicum suum* (Prov. xi). Quocirca sic colenda est amicitia, ut si forte certis ex causis admittenda videatur dissimulatio, sed simulatio nunquam. GALTERUS. Quomodo, quæso, dissimulatio necessaria est, quæ ut mihi videtur, semper vitium est?

D AELREDUS. Falleris, fili, nam et Deus dissimulare dicitur peccata delinquentium, nolens mortem peccatoris, sed ut convertatur, et vivat. GALTERUS. Distingue, rogo, inter simulationem et dissimulationem.

AELREDUS. Simulatio, ut mihi videtur, deceptorius quidam consensus est, contra iudicium rationis, quam Terentius in persona Gnatonis satis eleganter expressit. « Negat quis? Nego. Ait? Aio. Postremo imperavi egomet omnia mihi assentari. » Et forte hæc ethnicus ille de nostris mutuavit thesauris, sensum prophetæ nostri suis exprimens verbis. Nam et hoc ipsum ex persona plebis perversæ dixisse prophetam, manifestum est: *Videte nobis vana, loquimini nobis placentia* (Isa. xxx). Et

alias : *Prophetæ prophetabant mendacium, et sacerdotes applaudebant manu, et populus meus dilexit talia* (Jer. v). Hoc vitium ubique detestandum est, semper et ubique cavendum. Porro dissimulatio dispensatoria quædam est, vel poenæ vel correptionis dilatio, sine consensu interiori, pro loco, pro tempore, pro persona. Neque enim si quis amicus constitutus in plebe deliquerit, subito et palam objurgandus est; sed dissimulandum pro loco, imo et quantum salva veritate fieri potest, excusandum quod fecit, et ad debitam correptionem expectandum familiare secretum. Sic eo tempore, quo animus intentus pluribus, minus est ad ea quæ dicenda sunt idoneus, vel, aliis supervenientibus causis, paululum commotior sensus ei fuerit aliquantulum perturbatus, dissimulatione opus est, donec interiori tumultu sedato, corripientem aure pacatiore sustineat. David rex, cum præventus concupiscentia homicidium adulterio copulasset, correpturus eum propheta Nathan (*II Reg. xii*), regis deferens majestati, non subito, nec mente turbata tantæ personæ crimen impegit, sed congrua dissimulatione præmissa, prudenter ipsius regis, contra se ipsum, sententiam extorsit. GALTERUS. Mihi perplacet ista distinctio. Sed scire velim, si amicus potentior fuerit, possitque ad honores vel quaslibet dignitates, quos voluerit promovere; utrum debeat eos quos diligit, et a quibus diligitur, cæteris in tali promotione præferre, et inter ipsos, quos amplius diligit anteferre?

ALFREDUS. Et in hac parte quomodo colenda sit amicitia, operæ pretium est indagare. Sunt enim nonnulli, qui se putent non amari, quia non possunt promoveri; seque contemni causentur, si non curis et officiis implicentur. Unde non parvas discordias inter eos, qui putantur amici, ortas novimus, ita ut indignationem divortium sequeretur, divortium maledicta. Itaque in dignitatibus vel officiis, maxime ecclesiasticis, magna cautio adhibenda est: nec attendendum quid possis præstare, sed quid ille, cui præstas, poterit sustinere. Plures quippe sunt diligendi, qui tamen non sunt promovendi; et multos laudabiliter et dulciter amplectimur, quos non sine gravi nostro peccato, et illorum summo periculo, curis et negotiis implicaremus. Quocirca semper in his ratio sequenda est, non affectus; nec his imponendus est honos vel onus istud, quos habemus amicitiores, sed quos ad ea sustinenda credimus aptiores. Ubi tamen virtutis invenitur æqualitas, non multum improbo, si aliquentisper affectus suas inserit partes. Nec quisquam se idcirco dicat contemptum, quia non promovetur; cum Dominus Jesus Petrum Joanni in hac parte prætulit, nec ideo subtraxerit Joanni affectum, quia Petro dederat principatum. Petro commendavit Ecclesiam suam, Joanni dulcissimam matrem suam (*Joan. xxi*). Petro dedit claves regni sui, Joanni reseravit arcana pectoris sui. Petrus ergo sublimior, Joannes securior. Petrus licet in

A potestate constitutus, dicente Jesu : *Unus ex vobis tradet me* (*Joan. xiii*), cum cæteris timet et trepidat; Joannes ex sinu sui participatione factus audacior, innuente Petro, quisnam ille esset, interrogat. Petrus ergo exponitur actioni, Joannes reservatur affectui; quia *Sic*, inquit, *eum volo manere; donec veniam* (*Joan. xxi*). Exemplum enim dedit nobis, ut et nos ita faciamus. Præstemus amico quidquid amoris est, quidquid gratiæ, quidquid dulcedinis, quidquid charitatis: fuitiles honores et onera illis, quos præscripserit ratio, imponamus, scientes quia nunquam vere diligit amicum, cui amicus ipse non sufficit, nisi hæc vilia et contemptibilia adjecerit. Cavendum autem magnopere est, ne tenerior affectus majores utilitates impediatur: dum eos, quos ampliori charitate complectimur, ubi magna spes fructus uberioris elucet, nec absentare volumus, nec onerare. Hæc est enim amicitia ordinata, ut ratio regat affectum, nec tam quid illorum suavitas, quam quid multorum petat utilitas, attendamus. Recordor nunc duorum amicorum, qui licet exempti præsentibus, mihi tamen vivunt, semperque vivunt; quorum primum in initiis meæ conversionis, quadam mihi morum similitudine, et studiorum paritate comparaveram, cum adhuc essem adolescens; alterum ab ipso fere pueritiæ suæ tempore a me electum, et multifarie multisque modis probatum, cum jam ætas mihi variaret capillos, in summam amicitiam assumpsi. Et illum quidem nullo adhuc curæ pastoralis onere pressus, nulla rerum temporalium sollicitudine distentus, claustralium deliciarum, et spiritualium dulcedinum, quibus tunc initiabar, socium consortiumque delegeram: nihil exigens, nihil præstans, præter affectum, et ipsius affectus suave quoddam, prout charitas dictabat, iudicium. Istam jam juvenem in meæ sollicitudinis partem ascitum, in his sudoribus meis habui coadjutorem. Inter utramque hanc amicitiam, memoria præeunte discernens, video priorem inniti magis affectui, alteram rationi; quamvis nec illi affectus defuerit, nec illam ratio deseruerit. Denique prior in ipsius amicitia nostræ principis ereptus mihi, eligi potuit, sicut præscriptissimus, non probari: alter a puero usque ad mediam ætatem dimissus mihi, et a me dilectus, per omnes amicitia gradus, quousque talium potuit imperfectio, mecum ascendit. Et primum quidem virtutum ejus contemplatio illi meum inclinavit affectum; quem ego olim ab Australibus partibus in Aquilonarem hanc solitudinem duxi, ego regularibus disciplinis primus institui. Extunc ipse victor corporis, laboris etiam et inediae patiens, plurimis exemplo fuit, admirationi multis, mihi gloriae et delectationi. Ex jam tunc eum in amicitia principis nutriendum putavi: utpote quem onerosum nulli, sed omnibus gratum intuebar. Ingrediebatur et egrediebatur pergens ad imperium seniorum, humilis, mansuetus, gravis moribus, sermone rarus, indignationis nescius, mur-

muris, et rancoris, et detractionis ignarus : incedebat quasi surdus non audiens, et sicut mutus non aperiens os suum. *Ut jumentum factus est (Psal. xxxvii)*, sequens obedientiæ frenum, et jugum disciplinæ regularis mente et corpore infatigabiliter portans. Ingressus aliquando adhuc puer cellam infirmorum, correptus est a sancto Patre et prædecessore meo, quod tam cito puer se quieti inertitiæque dedisset ; sic erubuit, ut mox egressus tam ferventer corporalibus se subderet exercitiis, ut multis annis, nec cum gravi ægritudine urgeretur, aliquid sibi de consueto rigore laxaverit. Hæc eum mihi invisceraverant miris modis, et ita in animum induxerant meum, ut mihi eum de inferiori socium, de socio amicum, de amico amicissimum facerem. Videns enim eum in quosdam canos virtutis et gratiæ profecisse, fratrum usus consilio, onus ei subprioratus imposui. Quod quidem invitus, sed quia obedientiæ se devoerat, modeste suscepit. Egit tamen mecum secreto, ut dimitteretur, prætendens ætatem, prætendens inscientiam, prætendens amicitiam, qua jam initiabamur : ne forte hac occasione vel minus diligeret, vel diligeretur minus. Sed his nihil proficiens, cœpit libera voce quidquid timebat utrisque, quidquid sibi in me minus placebat, humiliter et modeste proferre in medium : sperans, ut postea confessus est, hac me quasi præsumptione offensum, ad id posse, quod petebat, facilius inclinari. Sed hæc ejus mentis vocisque libertas, amicitia nostræ cumulum addidit ; quia volebam eum amicum habere non minimum. Cernens tunc ille me gratum habere, quod dixerat, respondisse humiliter ad singula, satis dedisse de omnibus, se non modo nihil offensionis, sed insuper copiosiore fructum percipisse ; cœpit me et ipse arctius solito diligere, habenas laxare affectui, et meo se pectori totum infundere. Ita et mihi ejus libertas, et mea sibi probata patientia est. Ego quoque vicem rependens amico, accepta occasione durius objurgandum putavi, nec quibusdam quasi conviciis parcens, eum libertati meæ nec impatientem reperi, nec ingratum. Cœpi deinde consiliorum meorum ei revelare secreta, et fidelis inventus est. Ita inter nos amor crevit, concaluit affectus, charitas roborabatur, donec ad id ventum est, ut esset nobis cor unum et anima una, idem velle et idem nolle, essetque hic amor timoris vacuus, offensionis nescius, suspicione carens, adulationem exhorrens. Nihil inter nos simulatum, fucatum nihil, nihil inhoneste blandum, nihil indecenter durum, circuitus nullus, nullus angulus, sed omnia nuda et aperta ; qui meum pectus quodammodo suum putarem, et ejus meum, ipseque similiter. Ita in amicitia recta linea gradientibus, nullius correptio indignationem, nullius consensus culpam pariebat. Unde se amicum in omnibus probans, meæ paci, meæ quantum poterat prospiciebat quieti. Ipse se periculis objiciebat, scandalis emergentibus obviabat.

A Volebam ei aliquando aliquid de his temporalibus, quia jam infirmabatur, præbere solatium ; sed ille prohibebat, cavendum dicens ne amor noster secundum hanc carnis consolationem metiretur ; ne id magis carnali affectui meo, quam ejus necessitati ascriberetur, et sic mea auctoritas minueretur. Erat igitur quasi manus mea, quasi oculus meus, baculus senectutis meæ. Ipse spiritus mei reclinatorium, dolorum meorum dulce solatium ; cujus amoris sinus excipiebat laboribus fatigatum, cujus consilium recreabat tristitia vel mœrore demersum. Ipse commotum pacificabat, ipse leniebat iratum. Quidquid minus lætum emergebat, referebam ad eum ; ut, quod solus non poteram, junctis humanis facilius sustinerem. Quid ergo ? Nonne quædam beatitudinis portio fuit sic amare, et sic amari ; sic juvare et sic juvari ; et sic ex fraternæ charitatis dulcedine in illum sublimiorem dilectionis divinæ splendorem altius evolare, et in scala charitatis nunc ad Christi ipsius complexum conscendere ; nunc ad amorem proximi ibi suaviter repausandum descendere ? In hac igitur amicitia nostra, quam exempli gratia inseruimus, si quid cœgnitis imitandum, ad vestrum id retorquete profectum. Sed ut tandem collationem hanc nostram vel sole ruente claudamus, ab amore profectam amicitiam non dubitatis. Qui vero semetipsum non amat, alium amare qui potest ? Et cum ex similitudine amoris, quo ipse sibi charus est, amorem proximi debeat ordinare ; se autem non diligit, qui turpe aliquid vel inhonestum, vel a se exigit, vel sibi imperat. Primum igitur est, ut semetipsum quisque castificet, nihil sibimet indulgens, quod indecens sit ; nihil sibi subtrahens, quod utile sit. Sic vero se ipsum diligens, diligat et proximum, eandem regulam sequens. Sed quia hic amor multos colligit, ex ipsis eligat, quem ad amicitia secreta lege familiari admittat, in quem suum copiose infundat affectum : denudans pectus suum usque ad inspectionem viscerum et medullarum, cogitationum et intentionum cordis. Eligatur autem non secundum affectionis lasciviam, sed secundum rationis perspicaciam ; similitudine morum, et contemplatione virtutum. Deinde sic se impendat amico, ut levitas omnis absit, jucunditas adsit ; nec ordinata desint benevolentia et charitatis officia, vel obsequia. Jam exinde probetur fides ejus, probetur honestas, probetur patientia. Accedat paulatim consiliorum communio, assiduitas parilium studiorum, et quædam conformatio vultuum. Sic enim conformari sibi debent amici, ut statim cum alter alterum viderit, etiam similitudo vultus unius in alterum transfundatur ; sive fuerit dejectus tristitia, sive jucunditate serenus. Ita electus atque probatus, cum certum tibi fuerit, nihil eum velle, quod dedeceat vel petere ab amico, vel præstare rogatum : constiteritque tibi amicitiam eum putare virtutem, non quæstum ; adulationem fugere, detestari assentationem : inventusque fuerit liber cum discretionem,

patiens in correptione, firmus et stabilis in dilectione : tunc illa spiritalis sentitur dulcedo ; *quam bonam scilicet, et quam jucundum, habitare fratres in unum (Psal. cxxxii).* Quam utile tunc dolere pro invicem, laborare pro invicem, cum unusquisque pro altero semetipsum negligere dulce habet, alterius voluntatem suæ præferre, illius necessitati magis quam sui ipsius occurrere, adversis semet opponere et exponere. Interea quam dulces habent conferre invicem, sua studia mutuo patefacere, simul examinare omnia, et de omnibus in unam convenire sententiam ! Accedit et pro invicem oratio, quæ in amici memoria tanto efficacius, quanto affectuosius ad Deum emittitur, profluentibus lacrymis, quas vel timor excutit, vel affectus elicit, vel dolor educit. Ita pro amico orans Christum, et pro amico volens exaudiri a Christo, ipsum diligenter et desideranter intendit : cum subito et

A insensibiliter aliquando affectus transiens in affectum, et quasi e vicino ipsius Christi tangens dulcedinem, incipit gustare quam dulcis est, et sentire quam suavis est. Ita a sancto illo amore, quo amplectitur amicum, ad illum conscendens, quo amplectitur Christum, spirituales amicitiae fructum pleno lætus ore carpit, plenitudinem omnium exspectans in futurum : quando timore sublato quo nunc pro invicem metuimus et solliciti sumus, omni adversitate depulsa, quam oportet nunc ut pro invicem sustineamus, mortis insuper aculeo cum ipsa morte destructo, cujus nos punctioibus plerumque fatigati, necesse est, ut pro invicem doleamus, securitate concepta in summi illius boni æternitate gaudebimus ; cum hæc amicitia, ad quam his paucos admittimus, transfundetur in omnes, et ab omnibus refundetur in Deum, cum Deus fuerit omnia in omnibus (I Cor. xv).

BEATI AELREDI

ABBATIS RIEVALLIS

TRACTATUS DE JESU PUERO DUODENNI.

(Exstat inter Opera S. Bernardi editionis Mabillonianæ. Vide Patrologiæ tom. CLXXXIV, col. 849.)

BEATI AELREDI

ABBATIS RIEVALLIS

REGULA SIVE INSTITUTIO INCLUSARUM.

(Exstat in Appendice ad tomum I Operum S. Augustini, cum titulo : *De vita eremitica ad sororem liber.* Vide Patrologiæ tom. XXXII, col. 1451.)

BEATI AELREDI

RIEVALLIS ABBATIS

OPERUM PARS SECUNDA. — HISTORICA

DE BELLO STANDARDII

TEMPORE STEPHANI REGIS.

(TWISDEN ET SELDEN *Rerum Anglic. Script.* X, Londini, 1652, fol., tom. I, p. 337.)

Incipit descriptio viri venerabilis Ethelredi abbatis Rievallensis, de bello inter regem Scotiæ et barones Angliæ apud Standardum, juxta Alvertonam.

Anno Dominicæ Incarnationis 1138 rege Stephano C numerabilem coegit exercitum, non solum eos qui circa partes australes occupato, rex Scottorum in- ejus subiacebant imperio, sed et de insulariis et

Orcadensibus non parvam multitudinem accersiens. Qui cum maxima superbia et ferocitate progrediens, omnem borealis Angliæ partem aut subdere sibi, aut cæde incendioque depopulari proposuit. Non lauit proceres Transhumbranos ejus adventus, qui hortatu, et submonitione et T. archiepiscopi, et Walteri Espec, de quo postea dicemus, in unum convenientes, ejus conatui resistere decreverunt. Igitur parvum quidem numero, sed armis et viribus robustissimum exercitum adunarunt, regiumque signum quod vulgo Standard dicitur, in campo latissimo juxta Alvertonam constituentes, illic hostes excipere decreverunt. Sed et Turstinus archiepiscopus per totam diœcesim suam edictum episcopale proposuit, ut de singulis parochiis, presbyteris cum cruce et vexillis reliquiisque sanctorum præeuntibus, omnes qui possent ad bella procedere, ad proceres properassent, Ecclesiam Christi contra barbaros defensuri. Erant itaque in australi exercitu primi principes Willielmus comes Albarum juvenis tunc strenuissimus et in armis multum exercitatus, habens secum tam de Ponciis quam de Morinis milites plurimos non minus astutia militari quam animi virtute præstantes. Walterus quoque de Gant mortis jam ultima senectute vicinus, vir mansuetus et pius, qui et ipse validissimam manum de Flandrensibus et Normannis adducens, tam sapientia quam pontere sermonum reliquam multitudinem plurimum animavit. Ibertus sane de Laci non segnus, nec cum paucis advolvit, qui tempore regis Henrici exsulans, quanto fuerat laboribus ærumnisque assuefactus, tanto stabat in hac necessitate securus. Se. I et Rodbertus de Brus, licet regem Scotiæ plurimum dilexisset, gentibus tamen suis in hac necessitate non defuit; qui cum optimo juvene filio suo Adam tam validam manum adduxit, ut non solum viribus, sed et decore simul, ac juventute omnem multitudinem plurimum decorarent. Tantus autem fervor resistendi Scotis cunctos arripuit, ut etiam Rogerum de Molbrai adhuc puerulum exercitui interesse fecissent, tam decenter tamen ut tali ætati conveniebat, inter cæteros sapientissime collocatum. Cum quo universa terræ suæ militia, quæ profecto nec sapientia, nec virtute, nec numero cæteris videbatur inferior, cum tanta devotione convenit, ut minor ætas domini sui nullum exercitui videretur asferre dispendum.

Adfuit et Walterus Espec, vir senex et plenus dierum, acer ingenio, in consiliis prudens, in pace modestus, in bello providus, amicitiam sociis, fidem semper regibus servans. Erat ei statura ingens, membra omnia tantæ magnitudinis, ut nec modum excederent et tantæ proceritati congruerent. Capilli nigri, barba proluxa, frons patens et libera, oculi grandes et perspicaces, facies amplissima, tractitia tamen, vox tubæ similis; facundiam quæ ei facilis erat, quadam soni majestate componens. Erat præterea nobilis carne, sed Christiana pietate

nobilior. Nempe cum liberis careret hæredibus, licet ei nepotes strenui non desissent, de optimis tamen quibusque possessionibus suis Christum fecit hæredem. Nam in loco amœnissimo Bircham nomine monasterium regularium condidit clericorum, multis illud donariis ornans et ditans possessionibus: insuper et palatia sua, thalamos suos, cellaria sua, in servorum Christi habitacula commutans. Cisterciensem quoque ordinem, cujus vix famam audierat Anglia, favente sibi glorioso rege Henrico, in has partes advexit, suscipiens fratres de monasterio nobilissimo Clarevallis per manum Deo dilecti abbatis Bernardi. Qui venientes in Angliam anno ab Incarnatione Domini 1132 nacti locum in valle profundissima super ripam Rixæ fluminis, unde ipsum monasterium Rievallis nomen accepit, multos suæ religionis fama ad optimorum studiorum æmulationem incitaverunt, unde in brevi multiplicati super numerum, plurima in regno utroque, Angliæ scilicet et Scotiæ, cœnobita condiderunt. Nam prædictus Walterus nec dum tantis satiatus beneficiis, in territorio Wardnehsi famosissimum per eosdem fratres fundavit monasterium. Porro eodem anno adventus eorum in Angliam quidam monachi de ecclesia beatæ Mariæ Eboracensi Cisterciensem puritatem et paupertatem zelantes, auxilio freti venerabilis Turstini archiepiscopi, relinquentes divitias et delicias monasticæ puritati contrarias, maxima paupertate, miro fervore vi Kalend. Januarii Fontanense cœnobium creaverunt. Deinde prædictorum se fratrum ordini plenius conjungentes plura et ipsi per insulam Britannicam nobilia monasteria fundaverunt. Waverlenses quoque fratres qui hactenus quasi in angulo latuerant, cognito quod ejusdem essent ordinis, Cisterciensium monasteriorum numerum auxerunt. Ita alii ab ipsis Rievallensibus procreati, alii eorum exemplo provocati, multis cœnobiis clariorem insulam reddiderunt. Unde non immerito cœnobium Rievallense, cæteris quæ in Anglia sunt ejusdem ordinis, fama et religione præcellit. Hæc autem omnia bona quis dubitet viro illi strenuissimo ascribenda, tantorum fructuum semen deprocul advexit, et locum in quo seminaretur invenit. Itic igitur cum ab universo exercitu, tum propter ætatem, tum propter sapientiam, patris more coleretur, ascendens machinam quam circa regium Signum fabricaverant, supereminens universo populo ab humero et sursum, hac oratione dejectos quadam formidine erexit animos, promptos acrius inflammavit.

Non inutile est, inquit, viri fortissimi, si senem juvenes audiat; me dico qui multorum temporum vicissitudine, mutatione regum, et diversis bellorum eventibus didici et præterita revolvare, et æstimare præsentia, et secundum præterita de præsentibus, secundum præsentia de futuris capere conjecturam. Et certe si omnes qui me audiunt, saperent et intellexerent, et ea quæ nobis hodie ventura sunt, præviderent, silerem libentius, et somno meo requiescerem.

vel laderem aleis, aut confingerem scacis, vel si ea ætati meæ minus congruerent, legendis historiis operam darem, vel more meo veterum gesta narranti aurem attentius commodarem. Nunc autem video pterosque de prælio certos, incertos de victoria fluctuare animo, timere vehementer ne paucitatem nostram immensæ copiæ Scottorum absorbeant: cum non ex multitudine victoria pendeat, sed vel viribus acquiratur, vel justis votis, causaque honesta ab Omnipotente impetretur. Ego sane considerans qua ratione, qua causa, qua necessitate, qui, adversus quos hodie dimicamus, sto intrepidus, tam securus de victoria quam de prælio certus. Cur enim de victoria desperemus, cum victoria generi nostro quasi in feudum data sit ab Altissimo? Nonne proavi nostri mazimam Galliæ portionem cum paucis invasere militibus, et ab ea cum gente etiam ipsum Galliæ nomen eraserunt? Quoties ab eis Francorum est fusus exercitus, quoties a Cenomanensibus, Andegavensibus, Aquitanensibus, pauci de multis victoriam reportarunt? Certe patres nostri et nos hanc insulam quam quondam victoriosissimus Julius non sine multa suorum strage post multos annos vix tandem obtinuit, in brevi edomimus, in brevi nostris subdidimus legibus, nostris obsequiis mancipavimus. Vidimus, vidimus oculis nostris, regem Franciæ cum universo suo exercitu nobis terga vertentem, optimos quoque regni ejus proceres a nobis captos, alios redimi, alios mancipari vinculis, alios carcere condemnari. Quis Apuliam, Siciliam, Caabriam, nisi noster Normannus edomuit? Nonne uterque imperator eadem die eadem fere hora terga vertit Normannis, cum alter adversus patrem, alter adversus filium dimicaret? Quis igitur non rideat, potius quam timeat, quod adversus tales vitis Scottus seminudus natibus pugnaturus occurrat? Isti sunt, isti sunt utique qui nobis quondam non resistendum, sed cedendum putarunt, cum Angliæ victor Willielmus Laodoniæ, Calatrum, Scotiam, usque ad Abernith penetraret, ubi bellicus ille Malcolmus deditione factus est noster, et nunc victores suos, dominos bello provocant; lanceis nostris, gladiis nostris, telis nostris nudum objiciunt corium; pelle vitalina pro scuto utentes: irrationabili mortis contemptu, magis quam viribus animati. Quid ergo hastarum illarum quas eminus intuemur nimia longitudo nos terret? Sed lignum fragile est, ferrum obtusum, dum ferit, perit, dum impingitur, frangitur, vix ad unum ictum sufficiens. Excipe illud saltem baculo, et inermis Scottus astabit. An multitudinem expavescimus? Sed quanto vincendorum major numerus, tanto vicentibus gloria major. Taceo quid de ipso numero sentiam, ne futuræ gloriæ nostræ detrudere aliquid videar. An pro causa diffidimus? Sed non injustum bellum pro rege nostro suscepimus, qui regnum non ut hostes calumniantur invasit debitum, sed suscepit oblatum, quem populus petiit, quem clerus elegit, quem uncti pontifex, quem in regnum apostolica confirmavit auctoritas. Sed ut interim de rege taceamus, nullus certe iustum nequbit

quod pro patria arma suscipimus, quod pro uxoribus nostris, pro liberis nostris, pro ecclesiis nostris dimicantes imminens periculum propulsamus. Urget enim necessitas. Recolite quid in Transtianis partibus egerint, nec mitiora sperate si vicerint Scotti. Taceo cædes, rapinas, incendia, quæ humano quodammodo more exercentur ab hostibus, talia dicam, qualia nec fabulæ ferunt, nec narrant historiæ a crudelissimis acta tyrannis. Dicam, inquam, si non præ nimio horrore sermo defecerit, aut auditor aufugerit. Nulli ætati, nulli ordini, nulli omnino sexui pepercerunt. Nobiles tam pueri quam puellæ ducti sunt in captivitatem. Pudica matrimonia incredibili libidine vexata sunt. Parvuli jactati in aera, et aculeis lancearum excepti delectabile spectaculum Galvensibus præbuerunt; prægnans mulier per medium secabatur, tener fetus extractus ab utero, impia manu ad saxum allidebatur. Lassati innocentium cæde, illotis cultellis quibus miserorum effuderant viscera, carnes quas vorarent incidebant, humanumque sanguinem miscentes aqua, crudeli poculo sitim sedabant, dicentes se felicissimos quos in illud tempus fortuna servaverat quo Gallorum sanguinem bibere potuissent. Casu inventi sunt in eadem domo plures parvuli. Stabat Galvensis, et unum post unum utroque pede arripiens, caput allidebat ad postem. Quos cum in unum coegisset acervum, ridens versus socium: «Ecce, inquit, quot hodie Gallos solus occidi.» Horreo dicere quomodo ingressi sunt templum Dei, quomodo polluerunt sanctuarium ejus, quomodo salutis Christianæ sacramenta pedibus concitaverunt. Quid agitis, o viri fortissimi? Non adversus homines dimicatis, sed adversus bestias, quibus nihil humanitatis, nihil inest pietatis; quod cælum horret, quos abominatur terra, quos exsecrantur maria, quos ipsa mundi lumina detestantur; quos non ob aliud terra non absorbit, nec fulminavit cælum, nec maria submerserunt, nisi ut vestris victoriis servarentur, vestris manibus interirent. Consecrate manus vestras in sanguine peccatorum: felices quorum hodie manus ad suas ulciscendas injurias Christus elegit. Festinate, et nefandum hoc sanguinum hominum genus terris obruite, inferis sepelite, ne si diutius vixerint, sol lumen abscondat, cælum neget pluvius, fruges quadam ariditate marcescant. Cogitate regem absentem, quantumque vestræ accedat gloriæ, cum reportaveritis de rege sine rege triumphum; vestra erit curia, vestrum erit regnum, vestris consiliis omnia tractabuntur, per quos hodie regi regnum, regno pax, paci gloriæ perquiretur, fatebitur rex se hodie manibus vestris iterum coronatum. Secure igitur congregiamur, cum nobis sit causa justior, manus fortior, quos urget necessitas, quos gloria provocat, quibus divinum auxilium præsto est, cum quibus tota cælestis curia dimicabit. Aderit Michael cum angelis suam ulturus injuriam, cujus ecclesiam humano sanguine fœdaverunt, cujus altare superposito capite humano polluerunt. Petrus cum apostolis pugnavit pro vobis, quorum basilicus nunc in stabulum, nunc in prostibulum converterunt. Sancti martyres vestra

præcedent agmina, quorum incenderunt memorias, A quorum alta cædibus impleverunt. Virgines sanctæ licet pugna dubitent interesse, pro nobis tamen oratione pugnabunt. Amplius dico, ipse Christus apprehendet arma et scutum, et exsurget in adiutorium nobis. Ipsi enim veniunt ad nos in superbia, nos cum humilitate procedimus. Illi carnes raptas quas voraverunt eructant, nos post sacra jejunia Christi carne et sanguine saginamur. Illos histriones, saltatores et saltatrices, nos crux Christi et reliquæ sanctorum antecedunt. Sed quid moror? Certe aut vincendum nobis est, aut moriendum. Quis enim victoriæ Scottorum se velit esse superstitem, ut videat uxorem suam Scottorum subjacere libidini, parvulos suos lanceis perforari?

Hæc dicens, vertit se ad comitem Albemarum, datæque dextera : *Do, inquit, fidem, quia hodie aut vincam Scottos, aut occidar a Scottis.* Quo similiter voto cuncti se proceres constrinxerunt. Et ut spes fugæ cunctis penitus tolleretur, equos omnes longius amoventes, pedestri more congregi decreverunt, aut mori aut vincere cupientes. Rex interim, coactis in unum comitibus, optimisque regni sui proceribus, cœpit cum eis de belli ratione tractare, placuitque plurimis, ut quotquot aderant armati milites et sagittarii cunctum præirent exercitum, quatenus armati armatos impeterent, milites congrederentur militibus, sagittæ sagittis obviarent. Restitere Galwenses, dicentes sui esse juris primam construere aciem, primum in hostes impetum dare, sua probitate reliquum animare exercitum. Periculosum dicebant alii, si in primo aggressu inermes armatis occurrerent, quoniam si belli vim non sustinens, primus cuneus laberetur in fugam, etiam fortium corda facile solverentur. Galwenses nihilominus insistebant, jus suum concedi postulantes.

Quid enim, inquit, o rex, formidas, et tunicas illas ferreas quas eminus cernis nimium expavescis? Nobis certe sunt latera ferrea, pectus æreum, mens timoris vacua, quorum nec pedes fugam, nec unquam vulnus terga sensere. Quid Gallis apud Cliderhou profuere lorice? Nunquid non inermes isti ut dicunt, illos et loricas projicere, et negligere galeas et scuta relinquere coegerunt? Videat igitur prudentia vestra, o rex, quale sit in his habere fiduciam; quæ in necessitate magis sunt oneri quam consolationi. Nos apud Cliderhou de loricatis victoriam reportavimus; nos hodie et istos animi virtute pro scuto utentes lanceis prosternemus.

His dictis, cum rex militum magis consiliis acquiescere videretur, Malisse comes Stradarniæ plurimum indignatus : *Quid est, inquit, o rex, quod Gallorum te magis committis voluntati, cum nullus eorum cum armis suis me inermem sit hodie præcessurus in bello? Quæ verba Alanus de Perci magni Alani filius nothus, miles strenuissimus et in militaribus negotiis probatissimus, ægre ferens, conversus ad comitem : Grande, inquit, verbum locutus es, et quod hodie pro vita tua efficere non valebit.*

Tunc rex utrosque compescens, ne tumultus hac altercatione subito nasceretur, Galwensium cessit voluntati. Alteram aciem filius regis et milites sagittariique cum eo, adjunctis sibi Cumbrensibus et Tevidalensibus cum magna sagacitate constituit. Erat autem adolescens pulchra facie et decorus aspectu, tantæ humilitatis ut omnibus inferior videretur, tantæ auctoritatis ut ab omnibus timeretur; tam dulcis, tam amabilis, tam affabilis, ut ab omnibus diligeretur. Tam castus corpore, in sermone tam sobrius, in cunctis moribus tam honestus; tam assiduus in ecclesia, orationi tam intentus, tam benevolus circa pauperes, contra malefactorum tam erectus, sacerdotibus et monachis sic prostratus, ut et in rege monachum et in monacho regem præterdere videretur. Erat præterea tantæ probitatis, ut in illo exercitu nullus fuerit similis ei sive hostes impetendo, sive impetentes magnanimiter sustinendo, cæteris ad insequendum fortior, ad repellendum acrior, ad fugam tardior. Conjunxerat se ei ejusque interfuit aciei Eustacius filius Joannis de magnis proceribus Angliæ, regi quondam Henrico familiarissimus, vir summæ prudentiæ et in sæcularibus negotiis magni consilii, qui a rege Anglorum ideo recesserat, quod ab eo in curia contra patrium morem captus, castra quæ ei rex Henricus commiserat, reddere compulsus est; ob quam causam offensus, ut illatam sibi ulcisceretur injuriam, ad hostes ejus sese contulerat. Tertium cuneum Laodonenses cum Insulanis et Lavernanis fecerunt. Rex in sua acie Scotos et Muranenses retinuit, non nullos etiam de militibus Anglis et Francis ad sui corporis custodiam deputavit. Et sic quidem aquilonalis ordinatur exercitus.

Et australes quoniam pauci erant in unum cuneum sapientissime glomerantur. Nam strenuissimi milites in prima fronte locati lancearios et sagittarios ita sibi inseruerunt, ut militaribus armis protecti tanto acrius quanto securius vel in hostes irruerent, vel exciperent irruentes. At proceres qui maturioris ætatis fuerunt, ut cæteris præsidio forent, circa signum regionum constabant, quibusdam alius cæteris in ipsa machina collatis. Scutis scuta juunguntur, lateribus latera conseruntur, laxatis vexillis eriguntur lanceæ, ad solis splendorem lorice candescunt, sacerdotes sacris vestibus candidati, cum crucibus reliquiisque sanctorum exercitum ambiabant, et sermone simul et oratione populum decetissime roborabant. Tunc Rodbertus de Brus, vir grandævus et magnarum opum, moribus gravis, sermone rarus, qui cum dignitate quadam et pondere loquebatur, qui cum esset de jure regis Anglorum, a juventute tamen regi Scotiæ adhærens, ad maximam ejus familiaritatem profecerat. Ipse igitur, ut vir veteranæ militiæ, et talium negotiorum satis gnarus, naturali sagacitate periculum quod regi imminerebat prospiciens, antiquæ amicitie intuitu accepta a sociis licentia regem adiit, aut bellum dissuasurus, aut ab eo more patrio legitime recessu-

rus. Erat enim obligatus ei non solum amicitia, sed et fidei necessitate. Cum igitur regi cominus aspexisset :

Adsum, inquit, o rex, fidelis tuus, daturus nunc consilium honorabile tibi, regno tuo utile, liberis tuis in posterum profuturum. Non enim sapientis est, o rex, rerum tantum initia, non etiam exitus finesque prospicere, et pro solis præsentibus præteritorum memoriam vel futurorum providentiam abolere. Adversum quos hodie levas arma, et hunc innumerum ductis exercitum? Adversum Anglos certe et Normannos. O rex, nonne isti sunt quorum semper et consilium utile, et auxilium promptum, gratum insuper obsequium invenisti? ex quo rogo te, domine mi, tantam fidem invenisti in Scottis, ut tam secure tibi tuisque Anglorum demas consilium, auxilium abroges Normannorum, quasi soli tibi sufficiant Scotti etiam contra Scottos. Nova tibi est in Walensibus ista securitas, qui eos hodie armis petis per quos haecenus amabilis Scottis, terribilis Galensibus imperasti. Putasne igitur, o rex, quod æquis oculis aspiciet cælestis illa majestas, quod illos insistas absumere per quos tibi tuisque regnum procuratur, et securitas in regno? Quidus copiis quibusve auxiliis frater tuus Dunecanus Donenaldi prostravit exercitum, et regnum quod invaserat tyrannus, recepit? Quis Eadgarum fratrem tuum, imo plus quam fratrem, nisi noster exercitus, regno restituit? Tu ipse rex, cum portionem regni quam idem tibi frater moriens delegavit, a fratre Alexandro reposceres, nostro certe terrore, quidquid volueras sine sanguine impetrasti. Recole præterito anno cum adversus Malcolmum paterni odii et persecutionis hæredem Anglorum auxilium flagitares, quam læti, quam alacres, quam ad auxilium prompti, quam prouidi ad periculum Walterus Espec alique quamplures Anglorum proceres tibi apud Carleolum occurrerint, quot paraverint naves, quæ arma intulerint, qua iuventute munierint, quomodo omnes tuos teruerint hostes, donec ipsum Malcolmum proditum caperent, captum vincerent, vincitum traderent. Ita terror noster ipsius quidem membra sed magis Scottorum animos iinxit, omnique spe præficiendi frustrata audaciam abstulit rebellandi. Quidquid igitur odii, quidquid inimicitarum adversum nos habent Scotti, tui tuorumque est causa, pro quibus contra eos toties dimicavimus, quibus ademinus spem rebellandi, tibi et tuæ per omnia subdidimus voluntati. Rideant proinde Scotti, quod tu eis de nobis ultionem procuras, cum nihil aliud habeant quod ulciscantur in nobis, nisi quod te tuosque dileximus, tibi tuisque fidem servavimus, quod armis nostris tua proteximus viscera, tibi regnum servavimus. Parce itaque, o rex, parce tibi, parce regno tuo, parce præ omnibus juvenum splendidissimo filio tuo, cui hodie nudatum consilio et cunctis auxiliis spoliatum proditori Scottorum exponis et objicis furori. Cave præterea ne involvaris peccatis hominum impiorum, de quorum manibus cædes parvulorum, prægnantium uctus, sacerdotum injuria, ipsius etiam divinitatis

A contemptus exquiritur. Adversus quos non unius Abel, sed innumerabilium innocentium sanguis clamat de terra. Vidisti, o rex, abominationes pessimas quas fecerunt hi. Vidisti, inquam, vidisti, horruisti, flevisisti, pectus tui didisti, clamasti contra tuum id fieri præceptum, contra tuam voluntatem, contra tuum decretum. Ostende nunc vera te dixisse ut eos a simili revoces iniquitate, ut reversi sine te puniantur si sine te talia commiserint. Et hæc satis essent, si conatus tuo nullus obsisteret, vel de victoria certitudo constaret. Nunc autem stat contra te non contemnendus exercitus, quanto tuo numero minor, tanto armis viribusque robustior. Nescis, o rex, quam sit periculosa desperatio, quando et mors certa est, sed stat adhuc de genere mortis electio. Certe si viceris moriemur. B Moriemur, inquam, nos, morientur parvuli nostri; sacerdotes nostri in altaribus jugulabuntur; uxores nostræ turpi libidine sædabuntur. Elegimus proinde vel vincere vel mori gloriose, quamvis nulla nobis sit de victoria dubitatio. Hinc dolor meus, hinc lacrymæ, quod dulcissimum dominum meum, amantissimum amicicum meum, antiquum socium meum, in cujus amicitia tenui, cujus munificentiam in munierum multimodorum largitione, in prædiorum quoque et multarum possessionum collatione expertus sum, post juveniles ludos quibus simul exercitati sumus, post armorum negotia quibus nobis in multis periculis semper adfuimus, post splendida convivia quæ utriusque unius regnum ministravit, post delicias quas utriusque avium ferarumque venatio contulit, aut mori periculose aut indecenter fugere contemplantur.

IXs dictis, lacrymis et singultibus interceptus est sermo loquentis. Et rex naturali pietate commotus in lacrymas solvebatur, jam jamque ibat in pactum. Sed Guillelmus regis nepos, vir magni animi, et belli præcipuus inceptor superveniens, ipsum Robertum cum maximo furore arguit proditoris, regemque a sententia flexit. At ille nihil moratus, vinculum fidei quo eatenus regi astrictus fuerat, patrio more dissolvens, ad suos non sine dolore revertitur; et statim soluta statione erectis lanceis aquilonalis procedit exercitus. Sequitur lituum stridor, tubarum crepitus, fragor lancearum portucientium alteram ad alteram; tremittit terra, fremit cælum, echo vicini montes collesque resultant: interea Radulfus episcopus Orcadensis, quem illo miserat a chiepiscope Turstinus, stans in eminentiori loco, cum populo præliandi necessitatem in remissionem peccatorum indixisset, tundentes pectora, erectis manibus divinum auxilium precabantur. Factaque super eos absolute, episcopus benedictionem solenni voce adjecit, cunctis alta voce respondentibus: Amen, amen. At Galwensium cuneus more suo ter ululatum diræ vocis emittens, tanto impetu irruunt in australes, ut primos lancearios stationem deserere compellerent, seu vi militum iterum repulsi, in hostes animum viresque recipiunt. Ubi vero ferri lignique soliditate

Scoticarum lancearum est delusa fragilitas, eductis A gladiis cominus decertare tentabant. Sed australes muscæ de cavernis pharetrarum ebullientes, et instar densissimæ pluviæ convolantes, et in obstantium pectora, vultum, oculos quoque importunius irruentes, conatum illorum plurimum retardabant. Videres ut hericium spinis ita Galwensem sagittis undique circumseptum, nihilominus vibrare gladium, et cæca quadam amentia proruentem nunc hostem cædere, nunc inanem aerem cassis ictibus verberare. Et jamjam percussus pavore extremi quique dissolvebantur in fugam, cum inelytus adolescens filius regis cum sua superveniens acie in adversum sibi cornu leonina se ferocitate proripuit, ipsaque globi australis parte instar cassis aranæ dissipata, obstantes quosque cædendo ultra regium signum progressus est, ratusque reliquum exercitum secutum iri, ut hostibus fugæ præsidium toleret, equorum stationem invasit, dispersit, ac retro usque ad duo stadia redire coegit. Hujus igitur admirabili impetu plebs inermis perterrita labebantur. Sed cujusdam prudentis viri figmento, qui caput unius occisi in altum erigens regem clamabat occisum, revocati, vehementius solito irruunt in obstantes. Tunc Galwenses imbrem sagittarum, gladios militum ulterius non sustinentes, fugam ineunt, occisis prius duobus eorum ducibus Wlgrico et Dunenaldo. Porro Laodensium cuneus primum vix impetum exspectans statim dissolutus est. Tunc rex dissiliens equo, et proceres qui cum eo erant, adversus hostes processerunt. Sed Scotti ob cæterorum fugam pavidi ex omni lapsi parte regali aciei fugere cœperunt, ita ut in brevi lapsis cæteris pauci circa regem persisterent. Proccedit contra eos Anglorum exercitus, ipsum certo regem cum omnibus suis vel occisurus vel capturus, nisi milites regem fugam omnimodis abjurantem, vi sublatum equo regredi compulissent. Tunc hi qui fugerant videntes regale vexillum, quod ad similitudinem draconis figuratum facile agnoscebatur, reverti, scientes regem non cecidisse sed redire, ad ipsum

reversi terribilem insequentibus cuncum creaverunt. Interea ille adolescentam decus, militum gloria, senum delicæ, filius rygis respiciens retro, vidit se cum paucis in mediis relictum hostibus, vertensque se ad unum de sociis et subridens: *Fecimus, inquit, quod potuimus, et certe quantum in nobis est vicimus. Nunc consilio non minus opus est quam virtute. Nec est aliud majus animi constantis indicium quam in adversa fortuna non frangi, et quando non potes viribus, consilio superes inimicum. Projectis itaque signis quibus a cæteris diridimur, ipsis nos hostibus inseramus quasi insequentes cum ipsis, donec prætergressi cunctos ad paternum cuneum quem eminus video in suo vigore manentem cedere necessitati, quantocius veniamus.* His dictis, calcaribus souipedem urgens medios intersecat hostes, donec anteriores transgressus, mitiori incessu equum allevat. Et ut noveris quam securum in adversis et providum gessit animum, cæteris militibus armorum onera ubiubi projicientibus, optimus juvenis laboris patiens sustinuit, donec ad pauperis cujusdam tugurium veniens, evocato pauperculo, exiit se thorace, projiciensque ad pedes hominis: *Accipe, inquit, vir, quod mihi est oneri, tuæ consulat necessitati.* At rex jam longe processerat, jam ordinate terribiliter incedens ut quosdam de insequentibus capiens, cæteros qui instabant plurimum deterreret; sicque ad Carleolum usque perveniens, ibi de se jam securus, sed de filio pavidus per biduum nil aliud agens exspectabat. Tertia tandem die diu desideratum sanum et incolumem filium recepit. Anglorum sane proceres diu insequentes, innumerabiles tam Scottos quam Galwenses interfecerunt, de militibus vero multos ceperunt. De singulis autem partibus singuli milites corruerunt. Sane Anglorum duces omnes sani incolumosque reversi, et circa Walterum Espec, quem ducis et patris loco venerabantur conglobati, immensas gratias Deo omnipotenti pro insperata victoria retulerunt.

GENEALOGIA REGUM ANGLORUM.

(Twisden ubi supra, pag. 347.)

INCIPIT EPISTOLA ABRATIS RIEVALLENSIS AELREDI AD ILLUSTRUM DUCEM H., POSTMODUM ANGLORUM REGEM.

Illustrissimo duci Normannorum et Aquitanorum et comiti Andegavensium HENRICO, frater A., servus servorum Christi qui in Rievalle sunt, salutem et orationes.

Adeo secundum naturam virtus est, vitium contra naturam, ut virtutem laudet et approbet etiam vitiosus, vitium vero, si humanæ rationis sequatur

D iudicium, nec vitiosus excuset. Nam et vitium quasi semetipsum ob inuatam sibi turpitudinem erubescens, semper latebras quærit et optat secretum: cum econtra virtus suæ sibi pulchritudinis et honestatis conscia ad omnem tripudiet et exultet aspectum, ob solam humilitatem publicam fugiens et humanum testimonium horrens. Quoniam igitur animæ rationali naturaliter inest amor virtutum, odium vitiorum, quicunque bonis moribus virtutique studuerit, facile sibi omnium illicet et